

Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ա Կ Ա Ն Ք

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Մեր ազգին համար գերման մատենագրութիւնը կենդանւոյ մատենան մ'եղած է: Յարաւանաբարձրութիւն մը ունեցած է ան նաեւ հոգեկոյ այն ամէն յանի՝ որ գերման է:

Գործող յարաձուն զարգացումը, մեր ներկայ սերունդին ուսման տեղը՝ կը պահանջեն, որ այդ մտացոլած՝ յայնց գեղեցիկ ու հետաքրքրական էջերը՝ իրենք գիրենք յայտնեն:

Տեստենան կարմիր լեզուն, զօրեղ քաղաքականութեան մը հետ միացած, նախորդածի կը սպասուայ: Ազգի մը մատենագրական կեանքը՝ իր պատկանած լեզուին ծառայումէն կոխուած է: Երեսուներեկից տարւոյն ամիսի յոգնակն մէջ՝ գերման լեզուն բնականօրէն այդ պայմանը:

Երեւ գերման մատենագրութիւնը, որի ազգերու համար, ընդհանուր կարեւորութիւն մ'ունի, մեզի, Հայոց համար, մատենական շահեկանութիւն մ'այ ունի: Գերմանացիք էին որ մանրակրկիտ ու լուրջ գրականութեամբ մեր պատմութեան ու մատենագրութեան վերայ յոյս ցունցին: Եւ մը՝ որուն ձառագայքները տեսական են ու կարծես ունեցին բարեշրջութիւն առաջ բերող:

Մեր ներկայացուցած ներկայ գործը Գաղղիոյ ճեմարանէն պատկուած է:

Երկու մասերէ կը բաղկանայ, մատենագրութեան պատմութիւնն սկիզբէն մինչեւ մեր օրերը և երեսնէի հնդկական ընտիր հատումներ:

Հ. ՍԱՆԱՍՅԱՆ ՏԵՐ-ՄՈՎՍԵՍԵԱՆ

ԴԻԴԱԶՆԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԵՆՄՈՒԹԻՒՆ

ՀԻԼՏԵԲՐԱՆՏԻ

Ե Ր Ք Ը

Գերմանացիք ալ ուրիշ հին ազգերու պէս երգեցին նախ իրենց աստուածները և դիցազններ: Բայտ Տակիտոսի՝ բանաստեղծութիւնը անոնց պատմութիւնն էր: Երբ Գերմանացիք կեդրոնական Ասիան թողուցին, գաղթեցին դէպ ի Արեւմուտք և գրաւեցին Պալթիկ ծովուն եզերքները. անտարակոյս այդ ժամանակ ունէին գիւցազնական և առասպելական երգերու հաւաքածոյ մը՝ որուն վրայ տեղեկութիւն չունինք: Այնքանց քոզով մը ծածկուած են մեզմէ այն դէպքերը որ կատարուած են հռովմէական աշխարհին հետ բաղխելէ առաջ: Այն օրէն որ գերման ժողովուրդը լատին հնդկականներուն ուշադրութիւնը գրաւեց՝ մտաւ պատմական շրջանին մէջ: Քրիստոսի թուականին առաջին դարուն վերջը, Եւրոպայի մէջ իրենց հաստատութիւնը այնչափ հին է, որ Տակիտոս զանոնք կը համարէ բնիկ տեղացիներ: Իրենք իսկ անտարակոյս կորսնցուցեր էին այդ իրենց նախնիներու գաղութներուն յիշատակը:

Փանի մը դար վերջը, ժողովուրդներու այս տեղափոխութիւնը՝ գոր Հռոմայեցւոց հպատակ ազգերը « Բարբարոսաց արշաւանք » կ'անուանեն, գերման ցեղերու առջեւ բացաւ նոր-ասպարէզ մը, և անկարելի էր որ այսպիսի կարեւոր դէպք մը

խոր ցնցում մը առաջ չըբերէր իրենց զբա-
կանութեան մէջ: Աշխարհի տիրապետու-
թիւնը Հոսմայեցեացմէ Գերմանացեաց ան-
ցաւ, այս մեծ դէպքը իրենց բոլոր բանա-
ստեղծական վէպերու առանցքն եղաւ, և
այնուհետեւ անոնք երգեցին հիշման դէպ
ի Արեւմուտք գիրենք առաջնորդող պե-
տերը:

Այդ տիրապետող դիւցազններէն, գերմա-
նական բանաստեղծութեան մէջ առաջին
տեղը զբաւած է Հոնաց Ատտիլիան Թա-
գաւորը, որ գերմանացի չէր: Ան իր ե-
տեւէն կը քաշէր կը տանէր կարպիթ լեռ-
ներէն մինչեւ Հոնոս տարածուած բոլոր
ցեղերը, և կը մղէր զանոնք հոսմէական
բանականներէն ազատ մնացած գաւառներուն
վրայ: Այսպէս Ատտիլիան բանակը տե-
սակ մը գերիշխանութիւն ձեռք բերաւ ա-
հագին տարածութիւն ունեցող երկրի մը
վրայ: Իր մահուամբ կայսրութիւնը տա-
պաւեցաւ, բայց Գերմանացիք երախտա-
գէտ մնացին Ատտիլիանայ, և զայն իրենց
իշխանութեան հիմնադիրներուն կարգը դա-
սեցին: Ատտիլիան իր դիւցազնեղբորթեան
Ալգամմոնն եղաւ: Ժե դարու մատենա-
գիրը, Կասպար Ֆրոյ Տէր Ռէն հին զրոյց
մը մէջ իր բերէ, ուր Ատտիլիան շրջապա-
տուած իր հպատակներէն, իբր ըսմանակ
աշխարհիս խաղաղարար իշխանը կը ներ-
կայանայ: « Տասնեկուտ արքայական Թա-
գեր անոր կը վերաբերէին, տասներկու
արքունի վահանակիւ ճորտեր իրեն կը
հետեւէին: Միայն Թագաւորները իրեն հետ
ճաշէ կը նստէին: Ուրիշ սեղանի մը շուր-
ջը կը նստէին իշխաններ, յետոյ կոմսեր
և անոնցմէ վերջը աւագորհարը: Իր Պա-
լատին դռները միշտ բաց էին: « Պալատս
բաց պէտք է ըլլայ, կ'ըսէր Ատտիլիան
բարի Թագաւորը, որովհետեւ բոլոր աշ-
խարհիս մէջ թշնամի մ'անգամ չունիմ »:

Հոնաց Թագաւորը իր Թեւազնութիւնը
կը տարածէ գերմանական բոլոր երկիր-
ներու վրայ, ազգականաց ու դաշնակցաց
միջեւ եղած վէճերուն իրաւարար կը կար-
գուէր, և օգնութեան կը հասնէր այն Թա-
գաւորաց որոնց իշխանութիւնը կ'արհա-

մարհուէր: Իր կայսերական սահմաններուն
վրայ, և կիսաբոլոր ընդարձակ ծաւալի մը
վրայ՝ որ կը տարածուի Ալպաններէն
մինչեւ Հիւսիսային ծովը, կը հաստատուին
այն ազգերը՝ որ բանաստեղծական վէպով
երեւելի եղած են. — Ոստրոգոթք վերին
իտալիոյ մէջ, Բուրգունդները՝ Սոնի և վե-
րին Հոնոսի վրայ, Փրանկները միջին և
ստորին Հոնոսի վրայ, վերջապէս Գեր-
մանական հորիզոնին վերջին սահմանին
վրայ՝ Նորմանացիք: Այնպէս որ Ատտի-
լիանայ պալատը ժամադրաւոր է իւր-
մարարներու, և իր անունը աւանդութեանց
կապը եղած է. նա գերման դիւցազնեղ-
բութեան մէջ միութիւնը կը ներկայացնէ:

Ատտիլիան, Թեոդորիկ Թագաւորը, Փրանկ
և Պուրկոն Թագաւորները, արշաւանաց
ժամանակներէն սկսեալ, հոշակուեցան
գերմանացեաց դիւցազնեղբորթեանց մէջ:
Այս երգերը յաւերժացան բերանացի ա-
ւանդութեամբ, և յետոյ երկայն քերթուած-
ներու վերածուեցան, որոնք աւանդելով
դարէ դար, իրենց վերջնական ձեւը ստա-
ցան ԺԳ դարուն: Անկարելի է որ մեր
ձեռքը հասած բնագիրներով կարենանք
քայլ առ քայլ հետեւիլ դիւցազնական բա-
նաստեղծութեան զարգացման և փոքրիկ
հատակոտոր մը, ծանօթ՝ Հիլտեքրանտի
Երգ անունով կը ցուցնէ թէ ինչ ձեւ ա-
ռած էր այդ բանաստեղծութիւնը Ը դա-
րուն:

Հիլտեքրանտի Երգը գտնուած է ձեռա-
գրի մը պահպանակին վրայ, որ երբեմն
կը պատկանէր Ֆուլդայի մենաստանին,
իսկ հիմա կը գտնուի Կասիլի գրատունը:

1729ին, երբ առաջին անգամ այդ երգը
հրատարակուեցաւ, նկատուեցաւ այն իբր
արձակ վէպի մը անջատ մէկ մասը: Գրիմ
եղբարը ապացուցին՝ թէ ոտանաւոր է, և
այդ բանաստեղծութեան վրայ յենլով՝
Գերմանացեաց նախկին տաղաչափութեան
օրէնքները հաստատեցին: Այդ բանաստեղ-
ծութիւնը գրուած կ'երեւի Գերմանիոյ աշ-
խարհագրական երկու գօտիներու սահմա-
նազիւխին վրայ, երկու գաւառաբարբառ-
ներն ալ իր մէջ ունենալով, թէ և վերին

Գերմանիոյ գաւառաբարրաւն է գրուած ընէ մէջ տրորը:

Հիւտերքանտի Երզնէն Նիւթն առնուած է Գոթացաց ինն զրոյցներէն: Թէոդորիկ Թաւառըրը գահագուրկ կ'ըլլայ Ռոսակընէ՝, և երեսուն տարի աքորդանաց մէջ կ'աւարի, յետոյ Ատտիդասայ օգնութեամբ կը յաղթէ Թշնամիներուն և իր հաւատարմի պատերազմիկներով կը մտնէ հայրենիք: Անոնք երեստաւորը մեկնած՝ ալեւոր կը դառնային: Իրենց մայրերը մեռած են, կանայքը երեսի վրայ մնացած և իրենց զաւակները գիրենք յեն ձաւնկար: Հիւտեւորան և Հատերքանտ, հայր և որդի, զիւրար մենամարտութեան կը իրար իրեն. պատարիկը այսպէս կը սկսի: Իրարու մօտեւնալու պահուն, « Իմաստնագոյն Հիւտեւորանդ » խօսք առնելով կը հարցնէ Հատերքանտին Թէ ո՞վ է իր հայրը:

« Բը ցեղէն ես գու: — Ըսէ բուկննեքէ մէջ միայն. — և ես մնացածներուն անունները պիտի տամ. — մանակ Թաւառըրութեան մէջ. — Իս ազգին բալոր մարդիկը կը ճաննամ »:

Հիւտերքանտի որդին, — Նատերքանդ կ'ըսէ. — իմ եղբոր մարդիկը, — վաղեմի և իմաստուն, — որոնք երբեմն կ'աղբէին, — ինձ սորիցեցին. — Թէ կայր կը կուռէր Հիւտերքանտը, — և ես կը իսկ Նատերքանտ: — Եր մը նա գաղթեց դէպի արեւելք, — Բախելով Որդեւորի բարեկամներէն, — և նա Թոնդուրիկէն հետ գնաց, — և իր պատերազմիկներէն ալ մեծ մաս մը իւր հետ տարաւ, Թոնդուրիկը իր եղբորն մէջ — լքած իր քնակարմիր իր մանկամարդ կնիք: և իր փոքր տղան. — « անմասնազ երկուքն ալ, — և ձիւ վարեց դէպի արեւելք. »: — « Փալ պատերազմող » մ'էր Ինքը մարտիկներուն զուլուր կը կենար, — « ամեն բանէ աւելի պատերազմ կը սիրէր, — նա ալ « մեն քաղերու ծանոթ էր: Զեմ կարեք որ նա ողբ » Ըլլայ »:

Հիւտերքանտ կ'ըսէ. « Բանուն երկնից Աստուծոյն, — և երկրիս, — երբեք զոյ չէիր մենամարտած, այս պիտի մտաւոր ազգականի մը հետ ... »:

Այն ատեն անցնց նա իր քաղուկէն ուրուսն ապարանջներէ շինուած կայսերական օսկերգամով, զոր Հունաց Թաւառըրը — իրեն տուած էր. — « Իս քեզ հետ իրեն՝ զանոնք իբր հայտութեան գրաւական մը »:

Հիւտերքանտի որդին՝ Հատերքանտ կ'ըսէ. — « Նիւ-

« զակը ձեռքն մէջ կ'ընդունուին պարզներ, — « սլաք սլաքի դէմ: Գու յափազանց խորամանկ ես, — « ծերունի Նոն, — Գու Խօսքերովը կը իտպարես զիս, — « — գու Նիգալով զիս զարեւի կ'ուզես — Գու ծն. — « րաջեր ես սուտ Խօսելու համար միայն: — Դաւաւս, — « տնիկի — ողբ դէպի արեւմուտը Նաւարիկը են, ինձ « Ըսին, — Թէ Կայր պատերազմի մէջ սպանուած է, — « — մեռած է Հիւտերքանտ, — Հիւտերքանտ Հերեւ « քաղեցի որդին »:

Հիւտերքանտի որդին, — Նատերքանտ կ'ըսէ. . . . « Եղո՞վ, ամենակարգի Աստուած. — ապաւարք եւս, — « կատարգիր մը կը կատարուին: — Երեսուն տարի Թաւ « փառեցայ, — ամառ ու ձմեռ, — ես առջին տեղը « կը բռնէի — միշտ պատերազմողաց կարգին մէջ. — « ոչ մէկ քաղարի աղիւն, — մահը չը կըցաւ երբեք « հանելի ինիւն, — Ինձու հարկ է որ իմ հարազատ որ « զիս, — զիս զարեւ իր սրով, — զիս հարուածէ իր « տապալով կամ ես զինքը զարեւմ »:

Անոնք կուռեցան նախ, — սքառայր Նիգալներով, — « որ միտեցան վաճաններու մէջ: Ենտոյ իս ծիւր: պատերազմիկները իրարու մօտեցան, — « անդապար զիրար հարուածեցին — ճերմակ վա- « նանները, միշտ. որ Թմրիի փայտը, — կտոր կտոր եղաւ, — հարուածներուն ներքեւ:

Պատարիկը կ'ընդհատի հոս: Շարունաւ կուրիներ կը լրացնէ Գասպար Ֆոն Ռէն: Երեսուն յաղթութիւններ կը տանի երեստաւորին վրայ, հին սերունդը՝ նորին վրայ, Հատերքանտը կը ճանչնայ իր ոստիկն քաւալութիւնը՝ իր ցեղին պետը:

Հիւտերքանտի Երզնէ վերջը, որ հաւատարմ արձագանգն է գերմանական հին մտքին՝ երկար դարուց մէջ այլեւս չեն հանդիպիր դիցազնական քանաստեղծութեան մը: Հորէնսդանֆրնի ժամանակ զայն դարձեալ կը գտնենք ընդարձակ ցերթութեամբներով ճոխական, բայց քրիստոնէական և ասպետական ազդեցութեամբ յոյժ չափաւորուած:

Շարայարեկի

ԼՈՅՍ ՏԵՍՍԻ

Ա. ՔԼԻԶ ԴԵ ԼԱ ԳՐԱՆԺ

ՏԻԲԵՐԻՍԻ ՆԱԽԱՎԱՐԸ

Պատմական հետաքրքրական վէպ Հռոմէական, պատրկական կեանքէ, Թարգմ.

Հ. ԵՓՐԵՄ Վ. ԱՐՐԱՆԱՄԱՆ

Գինն է Ֆրանս
էստը՝ Imprimerie arménienne
St. Lazare VENISE (Italie)

1. Ողբեր անունը կը յիշեցնէ, Հերուլաց Ողբեկը Թագաւորը, որ ժամանակ մը Խառիլոյ կայսրութեան հասար, ողորցեալ Թէոդորիկէն հետ, Պատմութեան մէջ Ատտիդաս ժամանակակից ին Թէոդորիկէն, նա Խառիլոյ աշխարհակալութենէն քառասուն տարի առաջ մեռաւ: Բայց դիցազններով ժամանակագրութեան հետ գործ չուելի, նա գոյցներ կը միացնէ դէպքերու պարզ նմանութեամբ: